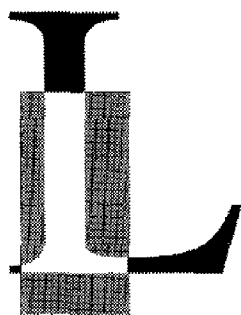

A. RAFANEL·L / P. VALSALOBRE

«CATALÀ» I «VALENCIÀ»
AL PRIMER CINCCENTS.
A PROPÒSIT DE DUES EDICIONS
DE *L'SPILL DE LA VIDA RELIGIOSA*

A Gustau Font Pi, cansats.

La història de la llengua catalana ha experimentat en els últims temps uns avanços notables. Mai com ara s'havien definit amb tanta claredat les línies mestres que l'haurien de guiar, i també els buits que encara queden per omplir. Perquè, si bé és cert que s'ha aconseguit establir al voltant seu una àrea de coneixement sòlida i caracteritzada, no ho és menys que ens trobem lluny de poder dir que tot ha estat fet, que tot ha estat explicat. Els grans noms de la nostra historiografia lingüística i cultural porten a pensar massa sovint en una feina ja culminada. Un pot tenir la impressió que, després de tot, regirar les interioritats del passat de l'idioma no és sinó una redundància, una redundància menor. Vistes així les coses, fer la història del català no aspiraria a res més que a refer la història del català. Seria com bellugar el mobiliari de l'idioma vell per tornar-lo a col·locar allà on era. I no. O creiem que no ben bé. El camí que s'ha seguit fins ara ha donat uns resultats densos, evidents. Amb tot, hi ha un munt de mals endreços que avui encara esperen el peritatge del filòleg. Potser en la majoria dels casos només es tracta d'unes andròmines aparentment pobres. Però el cas és que hi són, que esperen el rescat i la rehabilitació. Situades en el seu lloc, qui sap si, a part d'ampliar l'habitable de la història, en podran arribar a canviar la fesomia i tot.

El treball que presentem aquí vol descobrir unes petites peces que, el dia que algú les estudiï amb deteniment, és possible que ajudin a interpretar més bé un moment no gaire clarificat de la història lingüística catalanovelenciana. Sabíem, en efecte, que el Cinccents –i més en concret el primer Cinccents– representava un canvi d'expectatives per al català literari. No ens volem entretenir, ara, en un tema que ja s'ha fressat prou. Recordem, de passada, que les noves constriccions sociopolítiques van propiciar un tal canvi. Però que també hi va ajudar una diguem-ne revolució cultural, que va alterar la relació dels moderns amb la seva tradició vernaclea. Per a les formulacions cultes de l'idioma, aquest factor va resultar decisiu. El català, la *scripta* catalanovelenciana, abandona el format medieval i s'adequa a un de nou, més dúctil i versemblant. Per dir-ho ràpidament: el «le mosí» de Lull cedeix el pas a la «llengua valenciana» de mossèn Joan Malbech, àlies Bonllavi. Beatrice Schmid n'ha donat compte en un dels estudis d'història de la llengua catalana més importants d'aquests últims anys (Schmid 1988). Les conclusions a què arriba són segures.

Tanmateix, potser no s'ha posat prou de relleu un fet complementari. Paral·lel al canvi en el patró idiomàtic escrit, paral·lel també al canvi d'adscripció local que assignarà als lletrats del xvi un o altre tint onomàstic, es produeix un canvi material que no farà sinó reforçar tota una sèrie de canvis concurrents; de fet, que no farà sinó precedir-los i condicionar-los. Ens referim a la modificació radical que, des de l'últim terç del xv, experimenta el món de la transmissió de l'alta cultura. La irrupció de la impremta comportarà, a mitjà termini, també això: una nova visió del passat lingüístic, un nou perspectivisme filològic. Ho hem dit en una altra banda (Rafanell 1999: 78-79), i ho volem subratllar aquí sumaríssimament. En el pas del Quatrecent al Cinccent, no és que la llengua –que la llengua viva, “natural”– canviï de cop i volta; ni tan sols que acceleri unes potencialitats de canvi que li són consubstancials. Amb l'entrada del català a l'època moderna, no pas l'idioma, sinó l'actitud d'uns pocs individus sobre el seu idioma de cultura és el que es reactivarà amb un vigor insòlit. Ni que sigui perquè, com apunta Eugenio Garin, aleshores «la visione dei tempi nuovi e il loro rapporto con l'antico muta di tono» (1975 [1990: 35]). Confondre un canvi lingüístic genèric amb el «tono» que imprimeixen els cultes al patró que faran servir per a l'escriptura creiem que ha estat una de les grans il·lusions dels sentits de la història lingüística.

Com apuntàvem abans, les dades que aporta Beatrice Schmid a propòsit de les traduccions valencianes del *Blanquerna* lul·lià (1521) i del *Scala Dei* d'Eiximenis (1523) descriuen la materialització d'aquest panorama renovat, o –si ho volem– modernitzat. La concepció mateixa de les dues versions estudiades s'hi prestava. Tant en l'una com en l'altra, es tracta d'uns impresos que contempen la seva font manuscrita allunyada, allunyada uns quants segles en el temps. I, almenys pel que fa al Lull filtrat pel “tarraconensis” resident a València Joan Malbech, potser allunyada en l'espai i tot. Per a aquest humanista, *actualitzar* volia dir, encara que fos idealment, *apropar*. Ben entès: *apropar*, en la mesura del que li era possible i desitjable, la llengua i les formes als qui hi podien tenir accés.

En el cas que aquí ens ocupa, tocarem un fenomen similar al que executa Malbech i descriu Schmid. Però l'apropament d'un text inicial no es farà, ara, sobre una font remota, sinó sobre una base impresa i pràcticament coetània. Repetim-ho: impresa i coetània. El que separarà, doncs, l'original antic de la seva rèplica moderna no seran pas els escassos catorze anys que transcorreren d'una estampació a l'altra, sinó que serà sobretot la geografia. En propietat, no podrem parlar tant d'una "traducció" com d'una "versió"; d'una versió valenciana d'un text editat de feia poc a Barcelona. ¿Fins a quin punt, però, aquesta versió n'era, de pròpiament *valenciana*?

SOBRE L'*SPILL* DE LA VIDA RELIGIOSA

L'escassa bibliografia disponible sobre l'*Spill de la vida religiosa* és una mostra patent dels desequilibris que hi ha en els estudis de la nostra literatura antiga. Es tracta d'una novel·la relativament extensa, d'una complexitat narrativa considerable, que va veure dues edicions en llengua catalana en els primers decenniis del Cinccents i va tenir una fortuna editorial extraordinària arreu d'Europa, on va ser traduït, i refós, a diverses llengües al llarg de tota l'edat moderna (vegeu Bover 1981). L'*Spill* té, a més, el valor afegit de constituir una mostra de la influència literària de Llull, i un interès encara no prou precisat en la història de la cultura espiritual del país en el pas del xv al xvi. Paradoxalment, és un text poc conegut, inclús entre els estudiosos del gremi, i força menystingut en les nostres històries literàries. Avui ni tan sols en disposem d'una edició crítica i rigorosa a l'abast del públic.¹ Aquestes circumstàncies no deuen ser alienes al fet que la publicació i difusió del text vagi tenir lloc més enllà de la fatídica –per a la nostra tradició d'historiografia literària– data de 1500, tot i que no es pot descartar que la redacció del text original fos duta a terme a finals del segle xv.

Com és sabut, l'*Spill de la vida religiosa* és un tractat d'espiritualitat compost en forma de novel·la al·legòrica que pretén servir d'exemple, d'espill, per a la vida activa i sobretot contemplativa dels religiosos. En l'edició prínceps, la narració es troba emmarcada per un pròleg a l'inici i per una "nota editorial" al final. El pròleg és redactat en un estil i un to completament diversos del de la narració i, sens dubte, és degut a un autor diferent; a més, aquest últim diu explícitament que ignora el nom de l'autor del relat, encara que n'expressarà la condició de religiós. El redactor de la nota editorial de les darreres pàgines deu ser, en fi, diferent dels altres dos, ja que els al·ludeix en tercera persona.

En un altre lloc ja hem efectuat unes reflexions esparses a l'entorn d'aspectes concrets de l'*Spill*, en especial sobre l'autoria i la difusió que va obtenir (Valsalobre 1999). Allà mirem d'oferir una hipòtesi –a partir dels elements que ofereix la lectura del text mateix– que permeti combinar les dades que ens remeten tant a l'orde franciscà com al jerònim, dades tradicionalment vistes com a excloents. Dit molt resumidament,

(1) Només es pot accedir a l'edició divulgativa inclosa a *Novel·les amoroses i morals* (MOLC, 73; pp. 186-306), a cura d'August Bover. L'edició i estudi de l'*Spill de la vida religiosa* va ser objecte de la tesi doctoral d'aquest estudiós (Bover 1983), la qual és en procés de preparació per ser publicada en la col·lecció «Els Nostres Clàssics». El text sencer de l'*Spill* va ser editat també per Llorenç Alcina en la seva tesi de llicenciatura (vegeu Riquer 1964 [1985, IV: 346 n. 2]). No hem tingut ocasió de consultar cap d'aquestes edicions acadèmiques.

la nostra hipòtesi es basa en els arguments següents. D'una banda, recalquem la contradicció entre el que anuncia el pròleg i el que ofereix el relat (vegeu més avall); de l'altra, fem notar la claredat diàfana amb què, a la nota prèvia al colofó, s'expressa l'operació editorial que es va dur a terme amb el text: el responsable de l'edició de Barcelona, sens dubte un altre que l'autor de la novel·la, va partir d'un text manuscrit, més extens, intitulat *Spill de la vida religiosa*, que duia un pròleg on es descrivia una pelegrinació al·legòrica a través de les set cases de les virtuts cardinals i teològals, és a dir l'itinerari de la novel·la prologada. Per raons editorials o d'altra mena, el text original va ser escurçat i, amb la nova extensió, es va abreujar també el periple del protagonista, el qual, de set cases, passarà a visitar-ne només dues (Humilitat i Caritat). Així va passar per les premses de Rosembach l'any 1515, però incorporant el pròleg del text original, el qual continuava al·ludint a un itinerari llarg. La conclusió general que es desprèn de tot plegat és que hem de distingir entre l'autoria del text i la paternitat de l'imprès, distinció que no sempre es té en compte i que, per al cas d'aquesta obra, és fonamental.

Les conclusions particulars que emanen de la lectura atenta de la "nota editorial" són, com a mínim, tres. En primer lloc, el títol pel qual coneixem avui aquest text, *Spill de la vida religiosa*, no pertany, en rigor, a l'obra que va ser impresa, sinó al seu antecedent textual, més llarg. L'autor de la nota editorial proposava *Camí breu per amar a Nostre Senyor*. Tanmateix, aquest no va reeixir en la proposta, i el llibre imprès va aparèixer amb el títol primer.² En segon lloc, la responsabilitat de l'obra estampada tal i com la coneixem ha de ser atribuïda a l'orde dels framenors. Això permet explicar la presència de diversos elements franciscans en els impresos: les xilografies de les portades de les estampacions de Barcelona i de València, l'al·lusió al «beneyt sanct Francès» del colofó valencià, etc. Finalment, en tercer lloc, després de la segona edició en la llengua de l'original, el text, que havia circulat anònimament –que és gairebé tant com dir que era patrimoni de la comunitat–, se'l degué fer seu l'orde de Sant Jeroni, responsable de la traducció al castellà i de les addicions posteriors.³ En algun moment entre 1533 i 1600, algú dins l'orde jerònim va creuar dades de procedència diversa, i l'anònim religiós català de Sant Jeroni a qui era atribuïda l'obra va ser identificat amb fra Miquel Comalada.

Ara bé; establerta la responsabilitat franciscana de la impressió, queda encara una qüestió per dilucidar: ¿qui és l'autor de l'original extens, manuscrit i perdut, el que contenia el camí "no breu", és a dir, pròpiament l'autor de l'*Spill de la vida religiosa*? Les dades internes del text continuen apropant-lo més a l'orde dels framenors que a cap altre.⁴

Com ja hem dit, hi va haver dues estampacions en la llengua de l'original. Al 1515 va aparèixer l'edició prínceps a Barcelona, tutelada per Joan Rosembach. És un volum en 8° (paper: 142x98 mm) de lletra gòtica; signatures *a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l m, n i o*, de 8 ff. cadascuna, i *p* de 7 ff. A la portada, el títol (*Spill dela vi-/da religiosa*) i, a sota, una xilografia que representa l'estigmatització de sant Francesc. Se'n poden consultar les descripcions a Aguiló núm. 477, Ribelles II núm. 382 i Palau núm. 321561. Aquest

(2) Tenint això present, podem reprendre les consideracions que va fer en el seu moment, encara que per altres raons, Ramon Miquel i Planas (1915: col. 295), i proposar un títol com *Desitjós* per al text imprès, l'únic que coneixem avui.

(3) S'han descrit fins a dotze edicions en llengua castellana, totes del segle XVI. Ja des de la primera, les dues parts del text original van ser dividides diversament: l'edició de Sevilla 1533 consta de tres parts; a partir de la tercera edició en aquesta llengua, impresa a Toledo, 1536, és dividit en cinc parts, havent ampliat, i diluït, certs passatges; a l'edició de Toledo, 1542, hi ha fins a sis parts, i queda així fixat el text per a les sis edicions castellanes posteriors.

(4) Han estat comentats aspectes diversos que apunten en aquesta direcció: entre d'altres, l'esment que el pròleg fa de l'autor com a «observant religiós» –precisió que remetria a la branca franciscana de l'observança–, el lul·lisme –ferventment defensat al país pels franciscans–, tant literari (vegeu Miquel i Planas 1915, Alcina 1961: 382 i Riquer 1964 [1985, IV: 352]) com místic, contemplatiu (Bover 1985), i la presència d'alguns fragments significatius considerats com a afirmacions típicament franciscanes (López Santidrián 1990: col. 1137).

imprès barceloní consta d'un pròleg (ff. *ai v*^o-*aiii v*^o), seguit d'una rúbrica (f. *aiiii*) que encapçala el text narratiu (dividit en dues parts: ff. *aiiii-kii* la primera, ff. *kii-p* la segona; hi ha inserida una «oració que compongué Desijós», ff. *p*-[*pvi v*^o]), una "nota editorial" (ff. [*pvi v*^o]-[*pvi*]) i el colofó (f. [*pvi*]). Per a aquest treball hem utilitzat una reproducció de l'exemplar de la Biblioteca de Catalunya (sign.: I I-V-15).

L'any 1529 va sortir una segona edició a València, estampada als tallers de Jorge Costilla. Com l'anterior, és també en format 8° i lletra gòtica; signatures *A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, L(bis), M, N, O, P, Q, R, S i T* de 8 ff. cadascuna, excepte la primera i la darrera, de 4. A la portada, el títol (*Spill dela vida re-/ligiosa nouament estampat*) i, a sota, una xilografia, diversa de l'anterior, amb la imatge de l'estigmatització de sant Francesc. És descrita a Aguiló núm. 478, Ribelles II núm. 383 i Pàlau núm. 321563. Hem utilitzat reproduccions de dos exemplars: el de la Biblioteca «Lambert Mata», de Ripoll (núm. 69 del *Catàleg* 1989), i el de la Biblioteca de Catalunya (sign.: 2-I-12). Tots dos volums són incomplets, però amb el concurs dels dos exemplars hem aconseguit col·lacionar tot el text amb el de l'edició barcelonesa. Les diferències amb aquesta edició primera són poques i es poden concretar en tres aspectes. En l'imprès valencià, el pròleg de la prínceps (ff. *B-Biii v*^o) ve precedit per una epístola llatina de Miquel Jeroni de Cruïlles, responsable de l'edició, amb la qual dedica el llibre a la monja Jerònima d'Eixarch, deixeble de Joan Baptista Anyés (ff. [*A v*^o]-[*Aiv*]).⁵ A més, els capítols valencians estan encapçalats per rúbriques que n'exposen de manera succinta el contingut (en l'edició barcelonina només duu rúbrica el capítol xvii de la primera part). Finalment, s'hi ha dut a terme una certa adaptació lingüística.

ANÀLISI LINGÜÍSTICA DE LES DISCREPÀNCIES

En efecte, hi ha diverses modificacions idiomàtiques que Va (=València 1529) presenta en relació amb Ba (=Barcelona 1515) que són significatives. Com veurem, per regla general van més enllà d'unes esporàdiques males lectures, o d'uns hàbits tipogràfics més o menys tendents a la simplificació. Primer de tot, però, hem d'advertir que aquest nostre treball és d'una provisionalitat volguda. En conseqüència, *no* hem seleccionat *totes* les variants que compareixen en l'imprès valencià, i només ens limitarem a donar-ne una tria representativa, i fins a cert punt subjectiva. Un altre plantejament en aquest sentit ens hauria conduït massa lluny: de fet, hauria desbordat les expectatives d'una mera contribució indiciària com ara aquesta. També volem recalcar que no hi deu haver pràcticament cap de les innovacions consignades aquí que, a aquestes alçades de la nostra vida filològica, no hagi estat convincentment aïllada, datada i ponderada pels diacronistes de referència. Per fer-ho ràpid, generalment evitarem les glosses etimologistes i fins gramaticals, i si de cas enviarem als llocs que ja les han fetes. Així mateix, contrastarem, quan ens sigui possible, les evolucions de Va amb les d'altres

(5) Al final figura també la nota editorial de l'edició de Barcelona (ff. *Tiii v*^o-*Tiiii*), abans del colofó; entre tots dos, hi ha una anotació que remet al llibreter Antoni Cerdà, en la botiga del qual es podia adquirir el llibre (f. *Tiiii*). Sobre l'interès que ofereix aquest text, tant per les notícies que dona pel que fa a la difusió i recepció de l'obra a València com per l'esperit renaixentista que s'hi revela, vegeu Valsalobre (1999).

textos coetanis o quasi-coetanis. Disposem, com ja hem dit, de la feina ben feta per Beatrice Schmid sobre els impresos del *Blanquerna* i de l'*Scala Dei*, que ens ha servit de guia. Però també hem volgut tenir presents les disposicions contingudes en les famoses *Regles d'esquivar vocables* (en endavant *Regles*: Badia 1953), presumiblement un xic anteriors a les edicions del nostre *Spill*, però indicatives d'una determinada, encara que francament esquifida, voluntat normativa. Hem aprofitat el text breu *De la venguda de l'Antichrist* (1520) del clergue Joan Alamany (d'ara endavant *Venguda*: Duran i Requesens 1997: 91-133), que és una de les poques publicacions fetes a València en llengua autòctona, i des de la cripta clerical, a la dècada de 1520. Finalment, hem contrastat alguns dels resultats d'aquesta nostra col·lació amb els que apareixen en la versió de la *Contemplació de la passió de Nostre Senyor Jesucrist* (a partir d'ara *Cont.*: Hauf 1982), que, segons Albert Hauf, deu ser obra d'un monjo de Montserrat «probablement valencià», realitzada sobre la base d'una còpia catalana de principis del xvi. El paral·lelisme amb el cas present s'imposa.

Volem reiterar que les llacunes que mostra la nostra col·lació de les dues primeres edicions de l'*Spill* són evidents. Molts dels nivells de representació lingüística que haurien hagut de ser tractats, els ometem. El que, a fi de comptes, ens interessa de veure aquí no és tant un microcanvi de llengua com un canvi de mentalitat, o un canvi de mentalitat traslluït per la llengua. És la idea de la llengua literària –de la LLENGUA amb majúscules, com li agrada de dir-ne a Josep M. Nadal– allò que fa important aquest moment de la història cultural catalanovalenciana.

1. GRAFIES

Tractant-se, com es tracta en aquest cas, d'una edició feta sobre la base d'una altra edició recent, en bona lògica no n'hauríem d'esperar uns canvis gaire estridents. Comparant les solucions grafemàtiques de Ba amb les de Va, constatem fins a quin punt la uniformització aspectual instaurada per la impremta –una impremta encara incipient i per tant llastada pel còdex manuscrit– serveix per resoldre tota una sèrie de formes que just mig segle abans eren vacil·lants. Hi ha, amb tot, el cas de «la grafia típica valenciana *ch*» (Schmid 1988: 28). A Va, efectivament, trobem *chic* en el «Pròleg», que, per tant, no té cap correspondència a Ba. En canvi, apareix a Ba un *xich* ([mv]) que té per equivalència a Va un *gich* ([Pvi v°]), reflex gràfic molt primerenc de les confusions que, amb el temps, escamparà l'apitxat sobre l'escriptura valenciana (vegeu Rafanell 1994). Hem localitzat a Va, també, la forma verbal *puncha* ([Nvi v°]), que correspon a la barcelonina *puny* ([kvi v°]) (cp. *infra* 4. I.èxic). De tota manera, a Va surt un cop *xanglots* ([Gviii v°]), i no pas *changlots* (cp. *infra* 2.2.d).

2. FONÈTICA

Donem esquemàticament els contrastos que ens han semblat més rellevants. Retinguem que a l'esquerra de la barra inclinada sempre hi va la forma de Ba, i a la dreta la versió que en dóna Va. L'ordre amb què adduïm les paraules seleccionades és, llevat de les remissions que interpolem, el de la seva compareixença a Ba. En la transcripció hem regularitzat l'accentuació i l'ús de u/v, de l'apòstrof, guionet i punt volat, i de les majúscules. Marquem amb cursiva el desenvolupament de les abreviatures.

2.1 VOCALISME

a) aa/ee àtones

governave ([avi]) / governava ([Bvi v°]); portave ([aviii]) / portava (C); darrera (ciiii v°, [lvii v°]) / darrere ([Dvii v°], [Oviii v°]); sencer (i) / sançer (L(bis) v°); sençera ([nv]) / sancera ([Qvii v°]), *però*: sançerament (o v°) / sançerament (Rv) i lauger ([kvii v°]) / lauger ([Nvii v°]); deslberadement ([iv]) / dcliberadament (Mii); psalmista (kiiii) / psalmista (Nii v°)

Com és normal en uns textos impresos en aquesta època i en qualsevol lloc del nostre mapa lingüístic, les vacil·lacions que se solen presentar en l'escriptura de les aa i les ee àtones són escasses. La impremta ajudarà a solucionar-les, sens dubte. Hi ha, en aquest cas, les comptades ocasions que acabem d'adduir en què Va revela una certa readaptació valenciana. Quant a les formes de l'imperfet en -ave, recordem que les *Regles* ja les havien censurades per dialectals o vulgars («anave per dir anava» [núm. 170]). De la resta de les formes que presentem, observem fins a quin punt resulta difícil regionalitzar un text acurat prenent la distribució de les aa i ee àtones. Així, *sançerament* o *lauger* també surten (¿per ascendent gràfic valencià?) a Ba. I els cultismes amb el sufix -ista es mostren, encara, invariables en el gènere.

b) evolucions vocàliques

chrestia (aiii) / christia (Bii v°); determenà (aiiii) / determinà (Biiii v°); fingiment (c v°) / fengiment (Diiii); exprimir ([cviii]) / expremir ([E]iiii); tindreu (ciiii v°, h v°) / tendreu ([Dvii v°], Liiii), *però*: tengué (c v°) / tingué (Diiii v°); coneximent (eii v°) ([gv v°] *dues vegades*) [cp. creximent (n v°)] / conexença ([Fviii v°]) ([Ivii] *id.*); virtuts ([gviii]) / vertuts (Lii v°); vindreu ([gviii v°]) / vendreu (Liii), *però*: vendreu ([cii v°]) / vndreu (Dv v°); tindríeu ([hv v°]) / tendríeu (L(bis) v°); un monjo ([hvii]) i *pàssim* / un monje (L(bis)ii v°) i *pàssim*; dimonis (liiii v°) / demonis (Oiiii v°); vindré (nii) / vendré (Qiiii v°); espau (nii v°) / espay (Qv); determenada (p) / determinada ([Sv])

Si esperàvem que Va “modernitzés” a ultrança el text de Ba, ni que fos pel pes dels catorze anys que l’en separen, aquí tenim un primer element que ens hauria de fer, si més no, dubtar d’aquesta il·lusió. En efecte, algunes de les solucions que dona l’imprès valencià tendeixen a adaptar –a patrimonialitzar– les formes més etimològiques de Ba. Però tot seguit topem amb una solució oposada. Recalquem l’adaptació que Va fa del *monjo* barcelonès, i que «la forma *monge* degué persistir fins època bastant moderna en algunes zones més conservadores» (DECat, s.v.). Podríem pensar en els casos paral·lels, que no apareixen en els nostres textos, de *porxe*, *rotle* (>*rogle*), *motle*, etc. Notem, també, el cas sensacional de *coneximent*, forma evidentment valencianitzant (i ja apuntalada per una certa tradició quatrecentista), que aquí surt a Ba (com, en un altre lloc, *creximent*), i que és canviada per *conexença* a Va.

c) contracció de dues vocals

vehés ([av v°]) i veés (eiii v°, [ev v°]) / ves ([Bvi], Giii, Giii v°); vehent ([avi]) i veent ([evii]) / vent ([Bvi v°], [Gvi]); veem ([ev v°]) / vem (Giii); veeu ([evi]) / veu (Giii); creeu ([evi]) / creu (Gv); faent (fiii, [gviii v°]) / fent ([Hvii], Lii); fael ([hvi]) / fel (L(bis) v°), però Va: faels ([Riii]); meytat ([lvi]) / mitat ([Ovi v°])

Beatrice Schmid ja detecta la majoria d’aquestes solucions en la versió de Bonllavi (1988: 38-39). En l’*Spill* valencià, l’adopció d’unes tals contraccions és força sistemàtica, almenys en les formes verbals que consignem. I això sembla que pot tenir relació amb un tendència modernament innegable per a tot el valencià en la conjugació de *veure*.

d) metàtesi

ferrollat (diii v°, dv) / forrellat (F v°, Fii); regullosa (f) / rugallosa ([Gviii v°]) [cp. regulós (kiii) / rugallós (Nii)]

Pròpiament, *forrellat* no és cap metàtesi d’un originari *ferrollat*, derivat de *ferroll*, sinó que n’és una variant formal antiga, i coexistent amb la més etimològica *ferrollat* al llarg dels temps medievals. L’ús habitual de Vicent Ferrer, Roig o Martorell sembla que és la forma *forrellat* (DECat, s.v.). Pel que fa a la metàtesi *regullós*, avança de molt una primera localització de Coromines en el Verdaguer jove (DECat, VII, 396a).

2.2 CONSONANTISME

a) epèntesi

podrà (aiii) / porà (Bii v°); voldria ([avi v°], k v°, kii v°) / voltria ([Bvii], [Mvii v°], [Mviii v°]); podreu (cii v°) / poreu (Dv v°); podria ([cv]) / poria ([Dviii v°]);

voldreu (*dii* v°) / volreu ([*Evii*]); voldrà ([*eviii*], [*kvii*]) / volrà ([*Gvii* v], [*Nvii* v°]); defendran (*hiii*) / defenran ([*Lvi*]). Però volrà (*aiii*) / voldrà (*Bii* v°)

No apreciem a Va una línia renovadora en aquest sentit, que implicaria, en bona lògica, l'addició regular de l'epèntesi dental, com passa predominantment en el Llull de 1521 (Schmid 1988: 45). Encara que no sigui ben bé el mateix fenomen, notem que en alguna ocasió Va canvia per *altre* (*Miii* v° i *Rv* v°) la forma *aldre* (<*ALIR [cp. DECAt, I, 238]) de l'edició barcelonina ([*ivi* v°] i *o* v°), igual com fa Bonllavi amb el Llull antic (Schmid 1988: 165). Però aquesta alteració ocasional no impedeix a Va d'usar algun cop *aldre* (*Giii* v°), i inclús la teòricament més reculada en l'evolució *alre* (*Tii* v°).

b) els derivats de -itia

grandesa (*aiii*) / granea (*biii*); riquesa ([*cviii*]) / riquea ([*E*]iiii v°); pobretat (*dii*) / pobreia ([*Evi* v°]); nobilitat ([*dvi* v°]) / noblea (*Fiii*); fortaleza (*fiii*) / fortalea (*Hii*); pobresa ([*iiii*]) / pobreia (*Mii*); se aveza ([*ivii* v°]) / se aveia (*Mv*); bellesa (*miii*) / bellea (*Piii* v°); vellesa (*miii* v°) / vellea (*Pv*); nos avezam (*oiiii*) / nos aveam ([*Rviii*]); legesa ([*ov*]) / llegea (*S*). Però: fortaleza ([*aviii* v°]) / fortaleza (*C* v°); pereza ([*ivi*]) / pereza (*Miii* v°); saviesa ([*kvi* v°]) / saviesa ([*Nvi* v°]); saviesa (*mii*) / sapiència (*Pii* v°)

Com és ben sabut, la derivació del sufix llatí -itia en -ea apareix sempre com una típica marca de valencianitat. Ens limitarem a recordar, aquí, que les *Regles* rebutgen aquesta solució («perea e probea per dir peresa e pobresa, e semblants» [núm. 47]). En l'imprès Va notem la robustesa de -ea, però no pas el seu ús exclusiu. Schmid també va advertir una tal ambigüïtat en el Llull de 1521 (1988: 46-47). I, per exemple, a *Venguda* hi trobem unes *riqueses* (p. 97).

c) [sk] > [fk]

obeesch (*diii* v°) / obeexch ([*Eviii*]); hisqué (*hiii* v°) / hixqué ([*Lviii*]); visqués ([*hvi* v°]) / vixqués (*L(bis)ii*), viscam (*n*) / vixcam (*Qiii* v°); meresch ([*pv* v°]) / merexch (*Tii* v°). Però: offeresch (*fvii* v°, *piiii* v°) / oferesch ([*Hviii* v°], *T*); meresch ([*evi*]) / meresch (*Giii* v°) mereixcau (*hiii* v°) / mereixcau ([*Lvii* v°]); proceixca ([*kvi*]) / proceixa (*Nv* v°); prossegueixca ([*niiii*]) / prosseheixa ([*Qviii*]); mcreixquen (*pii* v°) / merèixcan ([*Svii*])

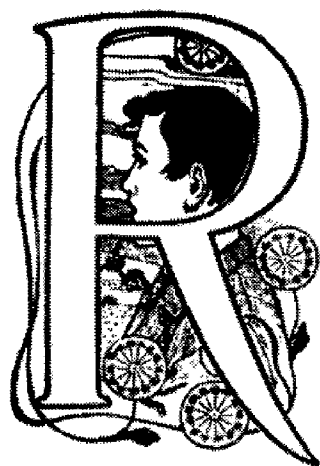
Un altre «tret típic valencià» (Schmid 1988: 48) –típic i realment arrelat des d'antic en la literatura facturada pels valencians– es produeix quan [s] palatalitza en entrar en contacte amb [k]. Bonllavi sembla que tendeix a reflectir gràficament aquest tret de forma força regular. En canvi, les *Regles* –a les quals, com sabem, els ha estat assignada

la coautoria valenciana de Bernat Fenollar– sembla que el rebutgen del tot («maixcarat per mascarar» [núm. 143], «peixcador per pescador» [núm. 144]). Les edicions que hem treballat de l'*Spill de la vida religiosa* no permeten arribar a unes conclusions taxatives. Hi veiem una propensió de Va a grafiar amb <xc> o <xq>, segons els casos, les formes catalanes amb <sc> o <sq>; però la cosa no passa d'aquí, d'una propensió. A més, fixem-nos en els exemples següents extrets de Ba: *mereixcau* (hiii v°), *proceixca* ([kvi]), *prosegueixca* ([niiii]), *mereixquen* (pii v°). El text de Barcelona en principi no l'hem de suposar "aviciat" per cap antecedent valencià. No obstant, aquests presumptes valencianismes gràfico-fonètics hi són. La tradició literària meridional –almenys la gràfica, la més aparent– encara devia pesar molt en l'ideari escriptural dels impressors catalans del primer Cinccents.

d) *altres solucions*

ninguna (a v°) / nenguna (B v°); ningú ... nengú ([av v°]) / nengú ... nengú ([Bvi]); nengú ... ningú ([gviii]) / degú ... degú (Lii v°- Liii)
 infinita (aii) / infinida (B v°), però: infinida (liii) / infinita (Oiii v°)
 quantitat ... quantitat (aiii) / cantitat ... cantitat (Biii), però Va: quantitat (Biii);
 qualitat (oiii) / calitat ([Rvi v°]) però Va: qualitats ([Rvii v°])
 plasent ([avi], fii v°) / plaent ([Bvi v°], Hii) i pàssim; plasents (iii) / plaentes ([L(bis)vi v°]); menyspresa ([hv]) / menysprea ([Lviii v°])
 vigilança ([avii], liii v°) / vigilància ([Bviii], Oiii), però Va: vigilança (Oiiii);
 temperància [fv v°] / temperança ([Hvi])
 compte (ciiii) / conte ([Dvii]); presumpció ([cvi]) / presunció (Ev)
 vuy (eiinii) i pàssim / huy ([Dvii]) i pàssim; vuytena ([kv]) / huytena (Niii v°)
 sanglots (f) / xanglots ([Gviii v°]) [cp. *supra* 2.1.]
 doctors (giiii) / dotors ([Ivi])
 dexau-los (iini) / lexau-los ([L(bis)vii v°])
 vertader (kiii v°), però verdadera ([kvi v°]) / verdader (N v°)
 extrem (I) / estrem (O)
 judicam ... judicats (liii) / jutjam ... jutjats (Oiii v°)
 paradís ([lviii]) / parays ([Oviii v°]), però Va: paradís (Piiii) i pàssim
 gemegant (mii v°) / gemecant (Piii v°); gemegue (hii) / gemecque (Lv); gemega ([nv]) / gemequa (R)
 reconech (piiii) / regonech ([Sviii v°])

D'aquesta mena de calaix de sastre a què hem reduït les «altres solucions» destaca la irregularitat general de les opcions adoptades per Va. En tot cas, una hipotètica propensió a l'adaptació "moderna" d'una realització antiga, etimologista o més "catalana" sol quedar desdita per posteriors rectificacions o inadvertències. O bé ocorre que Va opta per una sortida menys actualitzada, com en el cas de *lleixar* contraposat al *deixar*

de Ba, a diferència del que fa Bonllavi (Schmid 1988: 214). Generalment, però, les opcions no són pas unívokes, i *infinida* conviu amb *infinita*, i *paraýs* (condemnat per les *Regles* [núm. 119]) amb *paradís*. Com és normal i sabut, hi ha un parell de formes escrites que a València ja funcionen, en exclusiva, diferentment que a Catalunya: *hui* (recomanat a les *Regles* [núm. 257]) i *huit* (amb el derivat *huytena*). I n'hi ha d'altres que revelen un to particular: *gemecar* enfront de *gemegar*, o *xanglot* enfront de *sanglot*. *Conte* i *presunció* resolen, com sol fer Bonllavi (Schmid 1988: 43), el grup culte *mpt*. Un fet similar passa amb *dotor*, que, més enllà d'una eventual errada tipogràfica (possible, tanmateix), deu transcriure la pronúncia vulgar del nexa culte *ct*, vivíssima encara avui per tot València. Aquest nostre cas en seria un testimoni molt reculat.

3. MORFOSINTAXI

3.1 SISTEMA NOMINAL

a) gènere i nombre de substantius i adjectius

bella estable ([bvi]) / bell estable ([Cviii]); tota humana costuma (c v°) [*però*: los meus costums (g v°)] / tot humà costum (diiii v°); cosa ruýna ([gv v°]) / cosa ruýn ([Ivii v°]); del claustro ([ivi v°]) / de la claustra (Miii v°); un sach de fems ([kvii v°]) / un sach de fem ([Nvii v°]); la amor superior (l) / el amor ([Nviii v°]), *però* Va: quanta amor (Q-Q v°); coses ... excel·lents ([lvii v°]) / coses ... excel·lentes ([Oviii]); lo lum ([mviii]) / la lum (Qii v°), *però* Va: lo lum (Qiiii v°)

Aquí la modernitat de Va es torna a posar de manifest. Sabem que, enfront de *una establa*, bastant general arreu, «en el valencià predomina *estable* m.» (DECat, III, 751a). En un moment en què *la costuma* decau davant del masculí *costum* (DECat, II, 1005a; cp. Schmid 1988: 184), Va opta per aquesta última forma. La invariabilitat de *ruýn* per al masculí i el femení és antiga, aprovada per les *Regles* («cosa ruína per dir ruín cosa» [núm. 216]), i encara perviu en l'oral espontani d'algunes zones valencianes (DECat, VII, 523-524). Ens ha semblat interessant, així mateix, consignar el singular *fem*, tan característic del valencià (i d'uns pocs punts del català occidental [DECat, III, 943-944]). Com passa en el *Blanquerna* de 1521 (Schmid 1988: 53), el mot *amor* està subjecte a una certa vacil·lació pel que fa al gènere. Cosa que també succeeix amb *llum*, mot que en Bonllavi és «més aviat femení» (Schmid 1988: 56-57).

b) formació del plural

verges (i v°, ñiii v°) [*però*: vèrgens ([avii v°]) i pàssim] / vèrgens ([L(bis)vi], [I(bis)viii])

Aquest cas és molt rar, i potser només obeeix a una simple errata tipogràfica (l'oblit de la titlla de nasalitat), ja que la tradició escrita catalana sols admetia *vèrgens*. Amb tot, la reiteració del primer "error" a Ba fa sospitar un oblit originat per la pressió de l'oral.

3.2 SISTEMA VERBAL

a) l'infinitiu

cabere ([dvii]) / *cabre* (Fi iii v°); *offerire* (h v°) / *offerre* (Li iii); *neixere* ([kv v°]) / *naixere* (Nv), *neix* ([kvii]) / *naix* ([Nvii]), *néixer* (lii v°) / *nàixer* (Oii), *nexerà* (mii v°) i *pàssim* / *naixerà* (Pi iii v°) i *pàssim*; *requere* ([lvi v°]) / *requir* ([Ovii]); *aparrere* (mii) / *apareixeré* (Qi iii v°)

El canvi de *cabere* per *cabre* a Va coincideix amb el que Bonllavi executa el 1521 (Schmid 1988: 85), i discrepa del que dicten les *Regles* («cabre per dir cabere» [núm. 43]). *Requer* i *requir*, per la seva banda, són conjugats sobre els antics *requerre* i *requirir*, respectivament. Passa semblantment amb les formes *offeriu* i *offerre*, que parteixen de la conjugació de *oferir* i *oferre*, en cada cas; i amb *aparré* i *apareixeré*, que provenen de *aparere* i *aparèixer*. Bonllavi "tradueix" un *reque[r]ren* per *demanen* (Schmid 1988: 240), i un *offerre* per *donar* (Schmid 1988: 226), cosa que fa pensar en la caducitat literària, cap a 1521, de les primeres formes fortes. Però mossèn Alemany, el 1520, encara gasta un *sofferir*, del verb *sofferre* (Venguda, 97). Quant a la duplicitat *néixer/nàixer*, que des d'antic devia respondre més o menys a la bipartició entre un català oriental i un d'occidental, aquí pren una sistematicitat prou definitòria.

b) present d'indicatiu

car no trop persona ([avi v°]) / *car no trobe persona* ([Bvii]); *[jo] desig* (c v°, fvi, [hvi v°]) / *[jo] desige* (Di ii, [Hvi], L(bis)ii); *[jo] pens* (di ii) / *[jo] pense* ([Evii v°]); *treball yo* (fi iii v°) / *treballe yo* (Hi iii v°); *prech* ([fvi v°]) / *pregue* ([Hvii]); *per què no fugs de nosaltres* ([Ovi v°]) / *per què no fuges de nosaltres* ([Si iii]). *Però*: *me alegre* (c v°) / *me alegre* (Di iii v°); / *no me n'alegre ans me n'enuge e me'n sent* (cii) / *no me n'alegre ans me n'enuge e me'n sent* (Di iii v°); *deman* ([fv]) / *deman* (Hv v°); *e cogite e penç que és peccat* ([mvi v°]) / *e cogite e pense que és peccat* ([Pviii]); *segons dien* (li iii v°) / *segons diuen* (Oii iii v°); *te dien* (n) / *te diuen* (Qi iii v°)

No hi ha cap sorpresa, en la propensió a l'afixació de la *e* en els verbs de la Ia conjugació. Ni tampoc en el manteniment d'aquesta a Ba en uns quants casos. És interessant el desenvolupament a Va d'un "antic" *fugs* (<FUGIS; com SENTIS> *sents*) per *fuges*, i del *dien* de Ba, més etimològic, pel *diuen* construït sobre *diu* (<DICIT>). Aquesta

darrera solució també fa contrastar el text de Bonllavi amb el seu original (Schmid 1988: 94).

c) imperfet d'indicatiu

dehien (iii v°) / dihen ([L(bis)vii])

En la conjugació valenciana contemporània, la derivació que adopta Va té l'exclusiva de l'oralitat actual, ja sigui per analogia amb els imperfets de la IIIa conjugació (*dormia*, *patia*), ja sigui per una absorció de la primera *e* de *deïa* (<DICEBAT), o per l'encreuament de tots dos fenòmens (cp. Rafanell 1993: 115). En el nostre text, en tot cas, *dien* és una solució que podríem qualificar de curiosa, d'anòmala en els escrits del xvi.

d) perfet simple

vehé ([avi v°]) i veé ([evii], [eviii v°]) / véu ([Bvii], [Gvi], [Gviii]); pres (*c* v°, *f*) / prengué (Diiii, [Gviii v°]), però pres (*c*) / pres (Diii v°); digué ([cvii]) / dix (Eiii); respòs ([ev v°]) / respongué (Giii v°); com veé los pastors e pres molt esforç ([hvii v°]) / com véu e prengué molt esforç (L(bis)iii v°)

Potser aquest tret ens podria indicar com cap altre la resistència de Va a “modernitzar” obertament Ba segons l'oralitat general, i més en concret la presumpta oralitat valenciana del moment. Hi ha, però, unes quantes excepcions a aquesta regla, i sobretot la migradesa de dades amb què comptem. Fora dels contrastos que tenim aquí, en tota la resta del text de Va se segueix inalterada la pauta de Ba. Tot i que les *Regles* condemnaven l'ús del perfet rizotònic («yo li dix per dir yo diguí» [núm. 169]), la pervivència de les solucions fortes es va prolongar en els escrits de tot el xvi, com prova el *dix* sovintejat a *Venguda*, o les formes *matist* i *cridist* de *Cont.* (ps. 114 i 118; cp. Hauf 1982: 13).

e) perfet perifràstic

va exir ([dvi]) / ixqué (Fiii v°); va errar ([hvii]) / errà (L(bis)iii); va fer (*k* v°) / féu ([Mvii v°])

Les *Regles* desaproven, en diversos llocs, el recurs popular –si es vol: aliterari– al perfet perifràstic (núms. 45, 48, 49). Amb això no feien res més que sancionar una censura tàcita que recorrerà pràcticament tota la història de la llengua catalana fins al segle xx. Les ocurrencies, molt esporàdiques, que contravenen aquesta norma no passen de ser lapsus, filtracions del dialecte en la llengua. En l'època de l'exclusivitat manuscrita, aquestes filtracions són, al capdavant, comprensibles, perquè no podien ser celades per gaires intermediaris. En la fase impresa, no és estrany que aquest tret de l'oral –d'un oral presumiblement molt genèric, geogràficament i socialment– fos escamotejat quasi

del tot. No pot sorprendre, en fi, que sigui justament un autor (o un editor/impressor, tant li fa) de València que corregeixi a consciència un tal lapsus del text català.

f) present de subjuntiu

que tròpia ([aviii v°]) / que trobe (C v°); que-s dó ([gv v°], hiii v°) / que-s done ([Ivii v°], [Lvi v°]); puxa (hiii v°) / puga ([Lvii]); no te he donat lo meu àngel que tacompany e guart (o) / no te donat lo meu àngel *que* tacompanye e guarde ([Riv v°])

Evidentment, aquí només donem compte dels contrastos significatius de les dues versions de l'*Spill*, cosa que ens hauria de fer constatar, *a sensu contrario*, la regularitat general tant de Ba com de Va a l'hora de marcar els subjuntius d'una manera comuna; en aquest cas, naturalment servint-se de -a o -e segons les conjugacions. El fet, però, que l'imprès valencià faci servir més la vocal de sosteniment -e, davant dels esporàdics casos de -Ø del text català, creiem que revela una determinada voluntat modernitzadora. Això mateix passa amb el Lull de 1521 (Schmid 1988: 90-91). Quant al subjuntiu en -ia que veiem a Ba, segueix el model de *sàpia* i *càpia* que ja «s'havia estès a alguns verbs durant l'època medieval, com *plàcia* i *tròpia*» (Gulsoy 1976: 30). Per aquesta fase evolutiva, en qualsevol cas, el valencià col·loquial (i l'occidental genèric) no hi devia passar; altrament hauria convergit amb la -i resultant contemporània. L'ús contraposat de *trobe* a Va és, doncs, interessant. Pel que fa a *puxa* enfront de *puga*, també hi apreciem un clar despreniment de Va de la forma més clàssica i etimològica (<POSSIAT>), que és la que segueix Ba, i l'opció per la moderna, construïda analògicament sobre *pogués*, etc. A *Venguda* apareix, en efecte, *puga* (94), però hi predomina *puxa*, *puxen* i fins *pusquen* (pàssim).

g) formes incoatives

poseescam (aiiii v°) / posseÿscam (Biii v°); se aconseguix ([cvii]) / se aconseguix (Eiii); offerexen (fiii v°) / offerixen (Hiii v°); obeheix (fiii) / obehix (Hiii); repetesch ([fv]) / repetisch (Hv v°); diverteixen ([fviii v°]) / divertixen (I v°); beneeixen ([gviii]) / beneixen (Lii v°); segueix ([ivi]) / seguix (Miii v°); obeesca ([lv]) / obeixca (Ov v°); següen (Va: *rúbrica cap. XXIII*, Hiii); instruïx (Va: *rúbrica cap. XIII*, [Hvii]). Però: segueix-se ([fv]) / segueix-se (Hv); offeresch ([fvii v°]) / oferesch ([Hviii v°]); benchesca ([gvii v°]) / benchesca (Lii)

Aquí ens limitem a donar una mostra del conjunt. Com passa en el *Blanquerna* de 1521, que «vacil·la entre -eix- i l'increment del català occidental -ix-» (Schmid 1988: 95), a Va s'alternen les dues formes, i no creiem que un còmput exhaustiu marqués una clara predominància de l'una sobre l'altra. Però són més rellevants les correccions que no pas els manteniments.

h) desenvolupaments analògics

umpliau (gv) / umplau ([Ivii]); obriau (kiiii v°) / ubrau (Niii); benehiam (fii, n) / beneïxcam (H v°, Qiii v°); benehiau (nii v°) / beneïxcau (Qv); benehiam e serviam (oiiii) / beneïxcam e servixcam ([Rviii])

Les divergències aquí són mínimes. En tots dos casos s'observen creuaments de models de conjugació, i per tant unes evolucions força peculiars.

i) imperatiu

preneu (p) / preniu ([Sv]), però: preneu ([av]) / preneu (Bv v°)

En el valencià espontani d'avui *preneu* té l'exclusiva per a la segona persona plural de l'imperatiu de *pendre*. Sembla que s'hi fa evident el creuament del model de la IIIa conjugació (*obrir, patir*). És, aquesta de l'*Spill*, una documentació de la forma col·loquial que, encara que alternada amb la general *preneu*, resulta molt primerenca.

j) futur i condicional

ço que demanara, no gosara ni poguera demanar a Nostre Senyor (p v°) / lo que demanaria, no gosaria ni porà demanar a Nostre Senyor ([Sv v°])

En aquest cas, Va també s'ajusta als usos que predominaran en la llengua moderna, tant en l'escrita com en l'oral. L'antic plusquamperfet d'indicatiu, que originàriament va adoptar en català el valor de futur hipotètic que es manifesta a Ba, és adaptat a Va servint-se del condicional en *-ia* (*demanara / demanaria*) o del futur simple (*poguera / porà*). Val a dir que Va encara no recorre a les formes en *-ara, -era, -ira* per marcar l'imperfet de subjuntiu, que s'escamparan en el valencià escrit del xvi i sobretot del xvii (Rafanell 1993: 115).

k) concordança del participi

qui us ha aportada açí entre aquestas tant nobles vèrgens ([avii v°]) / qui us ha portat açí entre aquestes tan nobles y devotes vèrgens ([Bviii]); han promesos (fii) / han promès (Hii v°); li havia dites ([hv]) / li havia dit ([Lvii v°])

La versió de Bonllavi de 1521 «no és tan conseqüent» com la del manuscrit de Llull pel que fa a l'acord del participi en gènere i nombre amb el complement directe (Schmid 1988: 111). L'*Spill* valencià també opta preferentment per aquesta simplificació.

1) *perífrasis d'obligació*

¿que cal cartapassos ni papers per parlar ab mi? ([hv v°]) / ¿que són mester cartapassos ni paper<e>s per a parlar ab mi? (L(bis)), *però*: no cal altres rahons ([hv v°]) / no cal altres rahons (L(bis)); no li cal fer (liii) / no li és mester fer (Oii v°); no cal posar (Oiiii v°) / no és menester posar ([Rviii v°]); tostemps tindríeu que dir y pensar ([hv v°]) / tostemps tendríeu *que* dir y pensar (L(bis) v°)

Les *Regles* rebutgen la perífrasi d'obligació amb *caler* o *caldre*: «no qual per dir no és necessari, o no fretura, o no cumple» (núm. 177). Certament, aquesta fórmula no abundarà gens al llarg de l'edat moderna, cosa que –lògicament– no implica pas que no degués ser habitualíssima en la parla espontània de gran part del territori lingüístic. Bonllavi també canvia un «no cal» del manuscrit antic per «no fretura» (Schmid 1988: 175). Però l'opció de Va sembla, en aquest punt, regular. Notem l'ús, tant en el text català com en el valencià, de la construcció castellanitzant *tindríeu que* / *tendríeu que*, ja advertida per August Bover com a força precoç.

3.3 PRONOMS

a) *pronoms personals*

nós (gv, lii v°, [ovi v°]) / nosaltres (fii v°, Oii, Siii v°), *però*: nós (oiii v°) / nós ([Rvii v°])

En aquest apartat pràcticament no hi ha contrast entre Ba i Va. Schmid ja va remarcar la «llarga durada del procés de substitució» literària de *nós* pel compost *nosaltres*. En el seu estudi detecta «qualque cas de *nós* en l'imprès de 1521» (1988: 63). Les poques ocurrences que hem localitzat d'aquesta duplicitat a Va mostren la tendència “moderna” a favor de *nosaltres*, sense oblidar, però, el *nós*.

b) *pronoms febles adverbials*

vos hic ha aportat en aquesta casa ([dviii v°]) / vos à portat en aquesta casa ([Fvi v°]); yo tinch poder de fer menjar lo fruyt de l'arbre que hic tenim ([gvi]) / yo tinch poder de fer menjar lo fruyt de l'arbre que ací tenem ([Iviii]); *que*, si hom se'n fartava, ací en havia hom complidament, no desijaria hom exir-hic ([gvi v°]) / *que*, si hom se'n fartava ací i n'havia complidament, no desijaria exir d'ací ([Iviii v°]); també hic vénen ladres ([gvi v°]) / també ací vénen ladres ([Iviii v°]); e com ladres hic manquen, entra-hic sovint vanaglòria ... a tots nos hic trauria ([gvi v°]) / y com ladres manquen, entra sovint vanaglòria ... a tots nós d'ací trauria (L); Y ahon aniré ... tant me costa venir-hic ... no vull exir-hic ([gviii]) /

Y ahon yré ... tant me costa venir ací ... no vull exir d'ací (Lii v°); per a cantar-hic ([gviii v°]) / per a cantar ací (Lii v°); desig que hic vinga ([hvi v°]) / desige que açí vinga (L(bis)ii). Però: aquí ne porà caber molt ([dvii]) / aquí n'i porà cabre molt (Fiii v°); per aquest camí ha molts camins torts ([dvii v°]) / per aquest camí y ha molts camins torts (Fv); que en lo camí no hagués cosa (eiii) / que en lo camí no y hagués cosa (G v°); car ha-n'i que tenen esmuçades les dents ([gvi]) / car ha-y alguns que tenen muçes les dents ([lviii]); totes hi corren ([gvii v°]) / totes hi corren (Lii); allà hon ha vi ([gvii v°]) / allà hon hy à vi (Lii); No hic só yo senyor entrat (hii) / No y só yo senyor entrat (Lv)

La mostra que oferim aquí creiem que és suficient per confirmar el que ja sabíem: que la caducitat del pronom adverbial *hi* entre els valencians deu ser força antiga, o «cosa ja no recent» (DECat, s.v. *hi*), i que, no obstant, la llengua literària dels valencians sostindrà intermitentment aquesta forma. Observem que a Ba abunda la forma *hic*, vinculada directament al seu ètim, mentre que Va no la fa servir mai. També notem com, sovint, aquesta pronominalització en el text barceloní és solucionada per un desenvolupament sintagmàtic amb *ací*. Finalment, podem consignar que, en algun cas excepcional, Va recorre al pronom quan Ba l'omet: *porà caber / n'i porà cabre, ha molts camins / y ha molts camins*, etc.

c) combinacions binàries de pronoms febles

E per semblant en aquest religiós caminant per aquest camí de pasciència se li ficaven spines en lo peu (eiii) / E per semblant en aquest religiós caminant per aquest camí de pasciència li's ficaven spines en lo peu (G v°)

Ens limitem a donar, en aquest apartat, el curiós canvi d'ordre que presenta Va: datiu més acusatiu.

d) el neutre

tot ço que m'consellareu (cii v°) / tot lo que m'aconsellareu (Dv); farà ço que vós desijau (cii v°) / farà lo que vós desijau (Dv); ço que fa la virtut (dii v°) / lo que fa la virtut ([Evii]); tot ço que vos serà manat (diii) / tot lo que us serà manat ([Evii v°]). Però: ço que li pertany (ciii) / ço que li pertany ([Dvi]); si tu fas lo que yo te he dit ([hvi]) / si tu fas lo que yo te he dit (L(bis)ii)

La tendència de Va a suplir les construccions de Ba amb *ço que* per *lo que* salta a la vista. Però en algun cas el text valencià copia tal qual el *ço que* barceloní. No passa mai, en canvi, que a Ba hi surti un *lo* neutre que sigui modificat a Va per *ço*.

e) *demonstratius*

Y és aytal ([mviii]) / Y és tal (Qii v°)

Igual com passarà amb la parella *aytants / tants* (cp. *infra h*)), Va optarà per la segona forma, menys emfàtica. Bonllavi també (cp. Schmid 1988: 163).

f) *possessius*

que yo més treball en lo profit de mos servidors que no en lur consolació ho alegria, ans moltes vegades vull que hagen enuig e adversitat per lur profit (hiiii) / que yo més treballe en lo profit de mos servidors *que* no en la mia consolació o alegria, ans moltes vegades vull *que* agen enuig e adversitat per son profit ([Lvii v°]); lurs vies [=de les aigües] són amargues ([kv v°]) / les sues vies [=de les aigües] són amargues (Nv)

Les adaptacions que fa Va dels *llur* de Ba són prou eloqüents. No hem sabut trobar mai en l'imprès valencià aquesta forma. Notem, de passada, la confusió a Va de *mia* probablement per *sua*. Antoni Ferrando ja havia observat la menor freqüència de *llur* en el valencià antic, deguda, a parer seu, a un clar influx aragonès (1989: 414). Bonllavi, per la seva banda, fa un ús molt limitat de *llur*: «*llur* és un arcaisme poc corrent per a Bonllavi» (Schmid 1988: 77). Al xvii aquest descendent del genitiu plural *ILLORUM* ja s'havia pràcticament evaporat de la *scripta* valenciana (Rafanell 1993: 114).

g) *relatius*

aquell *que* les ha ([cvi]) / aquell qui les té (E v°); car *aquell que* menyspresa e ha en hodi la sua ànima ([kvii]) / car aquell qui menyspresa e té en hoy la sua ànima ([Nvi]). Però: lo bo e virtuos cristià qui la sua...ànima (aiii) / lo bo e virtuos chrestia que la sua... ànima (Bii v°); un agulló qui puny ([kvi v°]) / un agulló que puncha ([Nvi v°]); lo foguer qui fa exir ([kv]) / lo açer o lo esclavó qui fa exir (Niii v°)

lo offici per *què* és creada qualsevulla persona ([cviii v°]) / lo offici per al qual és creada qualsevol persona (Ev v°); de *què* vos parla ([dvi]) / de les quals vos parla (Fiii)

Les adaptacions de Va aquí també són poc unívokes. En tot cas, la «clara tendència» que aprecia Schmid en Bonllavi a l'hora de canviar un *que* nominatiu del manuscrit base per un *qui*, tant referit a persones com a coses (1988: 78), no té una correspondència clara amb el nostre cas. Notem el desenvolupament dels últims relatius que hem donat, on *què* esdevé, respectivament, *al qual* i *les quals*.

h) numerals

les dues (fiiii) / les dos (Hiiii), les dues verges (iiii v°) / les dos vèrgens ([L(bis)viii]), estes dues cordes ([mviii]) / aquestes dos cordes (Qii v°); però: dues verges (i v°) / dues vèrgens ([L(bis)vi]), dues serventes ([iviii v°]) / dues serventes ([Mvi]), dues cordes (liii v°) / dues cordes (Oiii), dues maneres ([mv v°]) / dues maneres ([Pviii v°]); la terça ([aviii v°], [cv], [fv]) / la terçera (C v°, [Dviii v°], [Hv v°]); terç (l v°) / terçer (O); però: terç (lii v°) / terç (Oii v°); terça (Va: *rúbrica cap. IX* (Oii v°))

Destaquem que *dues*, en el text valencià de 1529, conserva una certa circulació, que encara no s'ha eclipsat (cp. Colón 1988: 16-17). Si bé és cert que el Llull de Bonllavi prescindeix de *dues* per sistema (Schmid 1988: 61), no ho és menys que l'*Spill* es limita a mostrar predilecció (només predilecció) per *dos* femení. Semblantment, l'adaptador de Va canvia algun cop *terç* per *tercer* (i el femení corresponent), però no es descuida pas de l'ordinal més clàssic *terç*, fins i tot quan no té punt de contrastació (p.e., en la *rúbrica* del cap. IX). Això contravé l'opció única de Bonllavi per la forma més presumiblement moderna *tercer* (Schmid 1988: 61 i 251).

i) indefinits

sepulcre de altri (dii) / sepulcre estrany (Evi v°), per altri ([lviii v°]) / per altre (P v°), però: ço que no vols per tu no vulles fer a altri ([lvi]) / lo que no vols per a tu no u vulles per a <a> altri ([Ovi]); car de ell ha tota res ço que bo és (niii) / car de cosa que ell té qualsevol és bona (Qv v°); per què ha fet Nostre Senyor aytants beneficis ([nvii]) / per què ns ha fet Nostre Senyor Déu tants beneficis (Rii v°); cada hu (ciii, [evii v°]) / cascú ([Dvi], [Gvi v°]); ninguna cosa ([cviii v°]) / cosa alguna (Ev v°); no podia haver ningun empax de riqueses (dii) / no podia haver empaig algú de riqueses ([Evi]); quiscú ([dvi]) / cascú (Fiii v°); ninguna ([eviii v°]) / alguna ([Gvii v°]); cada dia ([hv]) / cascun dia ([Lviii v°])

Els exemples que mostren la substitució de *altri* a Va contrasten amb l'adopció d'aquesta forma per Bonllavi, en correspondència amb «altra persona» i «altre» del manuscrit lul·lià (Schmid 1988: 166). També la farà servir mossèn Alemany: «los lops que viuen de suor de altri» (*Venguda*, 121). Amb tot, *altri*, com *vciem*, no és bandejat completament de Va. Sí que ho és la perífrasi *tota res*, o *aytants* (cp. *supra e*). La preferència de Va per *cascú* per comptes de *quiscú*, *cada u*, etc., sembla evident, i es contraposa a l'opció presa per Bonllavi en favor d'aquestes últimes solucions (Schmid 1988: 175). Quant al canvi de *ningú(n)* per *algú* o *algun(a)*, l'adaptació de Va coincideix amb la del monjo valencià i montserratí de *Cont.* (p. 12).

3.4 ADVERBIS

a) *manera, quantitat-intensitat, temps, lloc*

sempre (*a* v°, *cii* v°, [*cv*], *fiiii*) / *tostemps* (*B*, *Dv* v°, [*Dviii*], *Ifiii*), *però*: *tostemps* (*ciiii*) / *tostemps* ([*Dvii*]), *sempre* ([*cviii*], *diii* v°, *fiii* v°) / *contínuament* ([*Eiii*], [*Eviii*], *Hiii* v°); *frequētades y devotes oracions* (*aiiii*) / *contínues y devotes oracions* (*Biii*), *cp.* *frequētadament* (*cii* v°, *fii*) / *sovint* (*Dv*, *Hii*), *frequētadament* ([*dv* v°]) / *sovintment* (*Fii*), *però*: *sovint* ([*hvii* v°]) / *moltes vegades* (*L(bis)iii* v°), *sovint* (*nii*) / *contínua* (*Qiii* v°); *aquí en esta casa* ([*aviii* v°]) / *ací en esta casa* (*C* v°); *precípuament* ([*aviii* v°]) / *majorment* (*C* v°); *per lo semblant* (*ciiii*) / *ayxí* ([*Dvii*]); *tant prest* (*eiiii* v°) / *tantost* (*Giii*), *però* *Ba*: *tantost* (*giiii* v°); *fort temerosament* ([*ev*]) / *molt temerosament* (*Giii*); *volenterosament* (*fiii* v°) / *voluntàriament* (*Hiii* v°); *manco* ([*fv* v°], *pii* v°) / *menys* (*Hv* v°, [*Svii* v°]), *almanco* (*liiii*) / *almenys* ([*Mii*]), *però*: *almanco* ... *almenys* ([*nvii*]) / *almenys* ... *almenys* (*Rii* v°); *gayre* ([*gvi*]) (*i*, [*ivii* v°]) / *molt* ([*Iviii*], *L(bis)v* v°) (*Mv*); *hoc* ([*gvi* v°]) / *sí* ([*Iviii*]); *més que més* (*h*) / *majorment* ([*Lii* v°]), *però*: *més que més* (*ii*) / *més que més* ([*L(bis)vi* v°]); *moltes vegades* ([*hvi*]) / *tantes voltes* (*L(bis)* v°); *jatsia* ([*iiiii*]) / *encara que* (*Mii* v°); *incomportament* ([*iiiii* v°]) / *desordenadament* (*Mii* v°); *abans* ([*kv* v°]) / *ans* (*Nv* v°); *tot enaxí* (*oiiii* v°) / *tot axí* ([*Rviii* v°]); *volenters* (*oiiii* v°) / *de bona gana* (*Sii*); *dels pus vils* ([*ov* v°]) / *dels més vils* (*Siii*)

Les oposicions de *Ba* i *Va* aquí són bastant definides, i marcades per un acoloriment que, almenys avui, es podria avenir a una lectura regional. *Ací* davant de *aquí*, encara que *ací* és comú a tot *Ba*; *voltes* davant de *vegades* (cp. Schmid 1988: 255; i Hauf 1982: 13); *molt* enfront de *gayre* (cp. la condemna de les *Regles*: «gayre per voler dir molt o prou o asay» [núm. 41]); *molt* com a versió de *fort* (cp. Schmid 1988: 205). Destaquem, així mateix, les “modernitzacions” evidents que representen les tries de *axí* per *enaxí* (cp. Schmid 1988: 195), de *encara que* per *jatsia* (a *Cont.* aquesta forma és passada a «no obstant»: Hauf 1982: 14), de *més* en lloc de *pus* (tot i que a *Venguda* hi surt, encara, un «pus pobres»: p. 115), o de *sí* per comptes de *hoc* (cp. Schmid 1988: 209). Quant a l’aversió de *Va* per *sempre*, volem notar que concorda amb la que mostra també Bonllavi en traduir el *tantost* del seu manuscrit base (Schmid 1988: 245), però que en canvi discrepa de l’opció inversa que pren el monjo valencià de *Cont.* (Hauf 1982: 14). Germà Colón ja va indicar, referint-se al patró literari de finals del xv, que «no és *sempre* cap castellanisme, sinó un mot que reflecteix l’afany de tornar a les fonts clàssiques redonant al reflexe romànic el valor del llatí *SEMPER*, que a l’edat mitjana havia quasi perdut en benefici del de ‘tot seguit’» (Colón 1991: 12-14). A *Venguda* hi apareix arreu *tostemps*, però també hi ha un «siempre» (*sic*), que podria ser significatiu (p. 102).

b) la negació

e ningú no sab ([cvi]) / e ningú sab (E v°); ningú no pot entrar (fiii) / ningú pot entrar (Hiii); no pas per amor de si mateix ([lv v°]) / no per amor de si mateix ([Ovi]); per la sua bondant, no pas per nostre merèixer ([nvii]) / per la sua bondant, y no per nostre merèixer (Rii v°); *però*: ¿Que pensau *que* tot està en los treballs dels cors? No pas, que Nostre Senyor la ànima vol (iii) / ¿Que pensau *que* tot està en los treballs dels cors? No pas, que Nostre Senyor la ànima vol ([L(bis)vii v°])

Veiem com Va tendeix a suprimir l'anomenada doble negació. Però potser és més indicatiu el tractament del reforç de la negació amb la partícula *pas*, inusual en el valencià contemporani però vitand en l'escriptura medieval d'arreu del territori. Tot i que, en efecte, hi ha alguns casos de supressió de la partícula a Va, els contraexemples ens fan pensar tot just en una predilecció. Per concloure: el *pas* encara no devia ser del tot estrany al valencià escrit del primer xvi.

3.5 ELS CONNECTORS

a) preposicions

dintre (ciiii) i *pàssim* / dins ([Dvii]) i *pàssim*, dedintre (h v°) / dins (Liii v°), dedintre (hiii v°) / dedins ([Lvii v°]), *però*: dins ([evi v°]) / dins (Gv v°); desobre ([cvi v°], [evii v°]) / damunt (Eii, [Gvii]); dessús (l v°, [miii], [mvi v°]) / davall (O, Piiii) daval ([Pviii]), *però*: dessús ([mv v°], [ov v°]) / damunt ([Pviii v°]) amunt (S v°)
aquesta pedra que porte ací és per tapar un forat ([dv]) / aquesta pedra *que* porte ací és per a <a> tapar un forat (Fii v°); ço que no vols per tu no vulles fer a altri ([lvi]) / lo *que* no vols per a tu no u vulles per a <a> altri ([Ovi]); envers lo que significa (oiiii v°) / a l'objecte *que* significa ([Rviii v°]); per què distraus tant lo teu enteniment ab nós e perts de exercitar-lo ([ovi v°]) / per *què* distraus tant lo teu *enteniment* en nosaltres y dexes de exercitar-lo (Siii v°)

Hem col·locat en un mateix bloc partícules preposicionals ben diverses. *Dintre*, inusual en el valencià col·loquial d'avui, és modificat a Va per *dins*, com també fa Bonllavi (Schmid 1988: 191); i *dedintre* per *dedins*. Igual que en el *Blanquerna* de Bonllavi (Schmid 1988: 186), *dessús* és evitat, i en l'Spill valencià és mal entès per l'editor, que el confon alguna vegada amb el significat de *dejús* 'davall', 'sota'. Recordem que les *Regles* combaten tant *sus* (núm. 237) com *jus* (núm. 238). A Va, en qualsevol cas, no hi surt *debaix*, que sí que fa servir Bonllavi (Schmid 1988: 187) i *Venguda* (ps. 104 i 120). Hem consignat un parell d'errates de Ba a propòsit de l'ús de *per* per *per a*.

L'imprès Va les repara diligentment. *Envers* és canviat per la perífrasi *a l'objecte de*. Finalment, l'exemple d'un *ab* a Ba al qual correspon un *en* a Va és un lapsus (no n'hem sabut trobar cap altre cas) ben palmari d'una realitat que devia primar, i potser des de feia molt, en l'oral valencià.

b) conjuncions

car ([av], *eii v°*) / perquè (Bv, [Fviii v°]), *però*: car no trop persona ([avi v°]) / car no trobe persona ([Bvii]); donques (*pàssim*) / donchs (*pàssim*), *però* Va: donques ([Bviii v°]) i *pàssim*; per tal com estar aquí en casa sempre ([cvi v°]) / perquè tostemps estar aquí en casa ([E]ii v°); per ço que no pens algú que hic sia que ell s'o haja merescut esser-hic (*h*) / perquè no pense algú que ell s'o aja esser ací meritat (*Liii v°*); mes consumeix (*kiii*) / mas consumix (*N*)

La suplència ocasional d'un *car* de Ba per un *perquè* de Va perd força per la regularitat del conjunt; passa igual amb el *donques* i el *donchs*. Resulta més significatiu el canvi de les perífrasis causals *per tal com* i *per ço que* de Ba per *perquè*, seguint una opció similar a la que pren Bonllavi (Schmid 1988: 230). No hem trobat a Va, però, l'adversativa més aparentment moderna *mes*, que predomina a Ba, i sí *mas*. Bonllavi, per la seva banda, eludeix aquesta forma, i la sol modificar per *sinó*, *excepto*, etc. (Schmid 1988: 218).

4. LÈXIC

Donem la llista dels mots que representen un canvi lèxic de Va en relació amb Ba. El comentari particularitzat de cada entrada requeriria un espai de què no disposem aquí. Quan ho hem cregut convenient, ens hem limitat a enviar el lector als altres textos que ens han fet de suport fins ara. També com fins ara, ens hem ajustat a l'ordre d'aparició dels mots a Ba, que sempre és adduït en primer terme. No registrem les formes que ja han aparegut en els altres apartats d'aquest treball. Només hem col·locat entre claudàtors la reconstrucció dels infinitius en els verbs que apareixen conjugats en els textos.

[peroptar] / [desitjar]: peroptat (*a v°*) / desijat (*B*)
mundial/mundanal: machina ... mundial (*a v°*) / machina ... mundanal (*B*)
[precar] / [estimar]: molt amat y desijat, preat y volgut (*aii*) / molt amat, desijat, estimat y volgut (*Bii*)

occultades (*aii v°*) / occultes (*Bii*)
[conseguir] / [aconseguir]: se troba y consegueix (*aii v°*) / se troba y aconseguix (*Bii v°*), *però*: se aconseguix ([cvii], [fviii v°]) / se aconseguix (*Eiii*) se aconseguix (*I v°*)

ca / gos: ca gros ([av]) / mostí [*sic*] o gran gos (Bv v°); ca (diii v°) / gos ([Eviii]), lo ca gros ([dvii], [dviii]) / lo gos tan gran (Fv) lo tan gran gos ([Fvi]); y anant axí per lo desert lo Senyor lo dexà matar a lops y a cans y no li volgué ajudar encara que pogués, car tot ho vehia, ans volgué que cans lo matassen (g v°) / y anant axí per lo desert lo Senyor lo dexà matar a lops y a penes no li volgué ajudar encara que pogués, car tot ho veyà, ans volgué que l matassen (hi v°) (ídem Schmid 1988: 175); però Va: ca ([Bv v°])

[aportar] / [portar]: me han aportada ([avii v°]) / man portat ([Bviii]); la donzella lo aportà (bv v°) / la donzella l portà: (Cii v°); ni aporte ([bvi v°]) / ni porte ([Cviii v°]) (ídem a *Cont.*, 13)

venenosos ([aviii]) / verinosos (C); animals venenosos y pestíferos ([dvii v°]) / animals verinosos y pestífers (Fv) (DECat, s.v. *verí*, 1a doc. de *venenós* en el Diccionari de Pere Torra [1640])

arreaments ([bvi]) / ataius ([Cviii])

[mancar] / [fallir]: com me mancàs ([bvi v°]) / com me fallís ([Cviii v°])

somada ([bvii]) / cà[r]regua (D v°)

mentida (c v°) / mentira (Di iii) (ídem Schmid 1988: 220)

qualsevulla (cii i *pàssim*) / qualsevol (Dv i *pàssim*); qualsevulla (hiii v°) / quesvulla ([Lviii]) (cp. *Venguda, on qualsevulla pàssim*)

menester (cii v°, ciii i *pàssim*) / mester (Dv v°, [Dvii] i *pàssim*), però: és menester ([cvii], [evii]) / és menester (Eiii, [Gvi v°])

[pertànyer] / [ser donat]: no li pertanga sinó vituperi (ciiii) / no li deu ser donat sinó vituperi ([Dvi])

[preservar] / [conservar]: *preservar*-les ([cvi]) / *conservar*-les (Eii);

[haver] / [tenir]: après de haver-les hagudes ([cvi]) / après de tenir-les (Eii); he-li promès (fii v°) / tinch promès (hii v°); hom no ha compliment ([gvi v°]) / hom no té compliment ([Lviii v°]); los profits que hagué Desijós ([hv]) / los profits que tengué Desijós ([Lviii v°]); si hom no ha psaltiri no sabrà haver foch ([kv]) / si hom no té psaltiri no sabrà haver foch (Niii); car *aquell que* menyspresa e ha en hodi la sua ànima ([kvii]) / car *aquell qui* menysprea e té en hoy la sua ànima ([Nvi]); no ha ésser per algun altre ... ni ha principi ni ha fi (nii v°) / no té ésser per algun altre ... no té principi ni té fi (Qv v°). *compremda* ([cvi v°]) / *impressa* (Eii) (Segons Coromines, «el seu ús com a verb principal, equivalent a 'tenir', va extingir-se en català des de la fi de l'Edat Mitjana»: DECat, IV, 769a). Cp.: gran fon la consolació que hagué ([av]) / gran fon la consolació *que* sentí (Bv); voleu haver al meu Senyor (giii v°) / voleu proseguir lo meu Senyor ([Ivi]); haver Déu (kiii) / possehir Déu (Nii)

asenyalada ([cvi v°]) / senyalada (Eii)

pròxim ([cviii]) / prohisme ([E]jiii)

[assentar] / [asseir]: assentat ([cviii]) / asseÿt ([E]jiii v°) (ídem *Cont.*, 13);

[asseure] / [asseir]: assegut (niiii) /

asseÿt (Qviii v°); assentar (ciiii v°) /

seure ([Dviii]); [asseure] / [seure]:

- féu-lo assure (*c* v°) / féu-lo scure (Diiii v°), assegues (*o*) / segues ([Riv v°]) (vegeu Colón 1988: 18; cp. Schmid 1988: 71; DECat, s.v. *seure*, VII, 893)
- servici ([cviii v°]) / servey (*Ev*), però: servici (*d*) / servici (*Ev*) i servey (*fii* v°) / servey (*Hii*) (ídem Schmid 1988: 246; en les *Regles*: «servey per servici»: núm. 313)
- [penar] / [pesar]: no ns penem ([cviii v°]) / no ns pese (*Ev*)
- benehuir ([cviii v°]) / benehir (*Ev* v°)
- precípues / principals: coses precípues (diiii v°) / coses principals (*F* v°) (cp. *supra* 3.4.a)
- enderroca (diiii v°) / derroca (*Fii*)
- pedrós ([dviii v°]) / pedregós ([Fvi])
- [tediar] / [enujar]: no us tedieu (*e*) / no us enujeu ([Fvii])
- philosophs (*e*) / philòsophos ([Fvii]), però *Va*: philosophs (*Riii*)
- caminar (*eii* v°) i pàssim / acaminar (*G*) i pàssim; camín (diii) / acamine ([Evii v°])
- punits (*eiii* v°) / vexats (*G* v°)
- desperava (*eiii* v°) / desconfiava (*Gii*)
- [baixar] / [davallar]: baxaran a obrir ([ev v°]) / devallaran a obrir (*Giiii* v°). (En les *Regles* es condemna: «davallar per baxar»: núm. 295)
- balaci [?] ([evi]) / senyal (*Gv*)
- dolenties ([evi v°]) / vicis (*Gv* v°)
- sutze / bruta: perquè ninguna cosa sutze pot entrar ([evi v°]) / perquè níguna cosa bruta ni coínquínada pot entrar (*Gv* v°); sutze (*l* v°) / brut (*O*); però *Va*: un veixell sutze e pudent ([Svi])
- longament / molt: longament estigué ([eviii]) / molt estigué ([Gvii v°]) (ídem Schmid 1988: 215)
- refocil-lat (*f*) / esforçat ([Gviii v°])
- causa / càrrech: la causa y offici meu (*fii*) / lo càrrech y ofici meu (*H* v°)
- eximpli (*fiii*, [ivi v°]) / exemple (*Hii* v°, *Miiii*)
- abdicació (*fiii* v°) / menyspreu (*Hiii* v°)
- oblacions (*fiii* v°) / ofertes (*Hiii* v°)
- [restar] / [estar]: resta y reposa (*fiii* v°) / està y reposa (*Hiii* v°)
- [exaudir] / [oir]: exaudiré ([fv]) / hoyré (*Hv* v°)
- [aniquilar] / [desfer]: que manichilàs ([fvii]) / que m desfés ([Hvii v°])
- intermenada ([fvii]) / sens fi ([Hvii v°])
- qualitat (*gv*) / condició ([Ivii])
- avorriment (*gv* v°) / avorrició ([Ivii])
- coratge (*gv* v°) / cor ([Ivii v°]) (ídem Schmid 1988: 183)
- monde ([gvii]) / net (*L*); però *Va*: totes les coses són mondes (*Miii*)
- comportació ([gvii]) / paciència (*L* v°)
- talent ([gvii v°]) / gana (*L* v°). (En les *Regles* es condemna: «talent per appetit o fam»: núm. 33.)
- tractabilitat ([gvii v°]) / afabilitat (*L* v°)
- [merèixer] / [meritar]: merescut (*h*) / meritat (*Liii* v°)
- comanar (*hiii* v°) / acomanar ([Lvii v°])
- [fallir] / [faltar]: falliau (*hiii* v°) / falten [=falteu] ([Iviii])
- enyorament ([hvi v°]) i anyorament (*n* v°) / enyor (*L(bis)ii*, *Sii* v°)
- segur / seguretat: per millor segur ([hvii]) / per millor seguretat (*L(bis)ii* v°)
- migues / miques: migues o sopes ([hviii]) / miques o sopes (*L(bis)iii*) («Cosa molt més rara és trobar en la nostra llengua, mal sigui en textos arcaics, una forma *miga*, que seria el resultat

- fonètic normal del ll. clàssic MICA, tal com s'ha perpetuat en altres llengües romàniques (fr., cast., it. etc.)» (DECat, V, 659a.)
- corch (i) (l̄iii) / corcó (L(bis)v) (Oiii)
acursar (īi) / acurtar [L(bis)vi v°], *però*: acursareu ([avīi v°]) / acursareu (C v°)
- [sofferre] / [comportar]: sofferiu (īi) / comportau ([L(bis)vii]), *però*: sofferix ([kv̄i v°]) / sofferix ([Nv̄i v°])
[metre] / [entrar]: metre-us (īi v°) / entrar ([L(bis)vii])
- priora (īi v°) / prioressa ([L(bis)viii]), *però* Va: priora (M̄i v°)
escapat (īīi) / acampat (M)
- esguardaments ([iv]) / esguarts (M̄i)
dolent ([iv]) / mal (M̄i v°); molt dolents
pensaments ([iv]) / molts mals pensaments (M̄i); de dolents desigs, de dolents moviments (l̄iii) / de mals desigs, de mals moviments (Oiii); no ha persona més dolenta y malalta *que* ella ([evi v°]) / no y ha persona més malalta ni pijor (Gv v°); *però*: per dolent *que* sia algú (gv̄i v°) / per dolent [=malvat, vil] *que* sia algú (L̄i v°); bo ho dolent ([bvi]) / bo o dolent ([cv̄i]); tan dolenta cosa com és lo vici ([hv]) / tan dolenta cosa com és lo vici ([Lv̄i v°]); dolent loch ([hv̄i v°]) / dolent loch (L(bis)iii); un poch de foch ho bo ho dolent ([kv]) / un poch de foch o bo o dolent (N̄i v°)
- mig / medi: gran virtut és lo mig ([iv v°]-[ivi]) / gran virtut és lo medi (M̄īi)
[dessequir] / [dessecar]: dessequir-vos ([ivi]) / dessequar-vos (M̄īi)
esbravar-se ([ivi v°]) / espayar-se (M̄īi)
profitament ([iv̄i]) / profit (M̄īi)
- maldita ([iv̄īi]) / maleyta ([Mvi])
[amoixar] / [afalagar]: te amoxarà (k v°) / te afalagarà ([Mv̄i v°])
caldes (k̄īi) / calentes (N)
tedi (k̄īīi) / fastig (N̄i)
foguer ([kv]) / esclavó (N̄īi v°); lo foguer qui fa exir ([kv]) / lo açer o lo esclavó qui fa exir (N̄īi v°)
judici final ([kvi], l̄īi v°) / juhí final (N̄īīi v°, Oiii); Yo, Senyor, he temut dels teus juhís, e per ço he fet judici e justícia (l̄īīi v°) / Yo, Senyor, he temut del<e>s teus juhís, e per ço he fet juhí e justícia (Ōīīi) (ídem Schmid 1988: 213); *però*: judici ([dv v°]) / judici (F̄īīi)
- fundament ([kvi], m v°) / fonament ([Nvi], P̄i v°)
hodi ([kv̄i]) / hoy ([Nvi])
[punyir] / [punxar]: un agulló qui puny ([kv̄i v°]) / un agulló que puncha ([Nvi v°])
jussana/baixa: part jusana ([kv̄īi]) / part baxa ([Nv̄i]); cordes jusanes (m̄i) / cordes baxes (P̄īi) (cp. *supra* 3.5.a)
denejar ([kv̄īi]) / netejar ([Nv̄i]) (cp. *Venguda*, on «denejaren», ps. 108 i 114)
nocible (l̄i) / ignoble (O)
verms (l̄īi) / vèrmens (Ōi v°)
perpetual (l̄īīi v°) / perpètua (Ōīīi v°)
hom / home: hom carnal ([lvi v°], [lv̄īi]) / home carnal ([Ov̄i], P)
fastidi (m) / enug (P v°) (DECat, III, 908a: 1a doc. de *fastidi* en el Diccionari de Pere Torra [1640])
empatxament (m) / impediment (P̄i)
[enfalagar] / [guastar]: se enfalagaria (m̄i v°) / se guastaria (P̄īi)
instrument (m̄i) / estrument (P̄īi). (Les *Regles* condemnen «strument per

instrument»: núm. 19.)	malvats ([nvii v°]) / mals (Rii v°)
morada (miii v°) / habitació (Pv)	[llanguir] / [regalar]: yo languagesch per la
axellats (miiii) / desterrats (Pv v°) (cp.	tua amor (o v°) / yo-n regale per la tua
Schmid 1988: 203, on «exerrat: [...]	amor (Rv)
desterrat»)	a mà (oii v°) / prompte ([Rvi v°])
sadollament ([mv]) / sacietat ([Pvi v°])	[mantenir] / [sostenir]: proveeix e manté
(cp. Schmid 1988: 242, on «sadolla-	(oiii) / proveix e sosté ([Rvii])
ment: <i>fartura</i> »)	mirall (oiii v°) / espill ([Rvii v°])
fartura (n) / sacietat (Qiii v°)	remot/apartat: està remot d'aquella cosa
creximent (n v°) / augment (Qiiii)	(oiiii) / està apartat de aquella cosa
[coses] males (n v°) / [coses] iniquès e	([Rviii v°])
males (Qiiii)	senys ([ov v°]) / sentiments (S v°)
tremolament (niii) / temor (Qv v°)	seria com un pegat al banch ([ovi]) / seria
entràmenes (niii v°, [nvi], p v°) / entra-	no res (Siii v°)
nyes ([Qvi], R, [Svi])	exoluta / dissoluta: la sua boca sutze e
	[e]xoluta (pii) / la sua boca sutze e
	disoluta ([Svi])

ASSAIG DE CONCLUSIÓ

Com ja hem insinuat al començament, aquest treball parteix d'una apreciació minimalista i potser força escolar. L'acarament de les dues edicions de l'*Spill* hauria pogut donar uns resultats més abundants, i el càlcul de les freqüències d'uns o altres usos, unes conclusions més segures. Invitem els estudiosos que disposin de més temps, però sobretot de més espai, a empedrar una via que només hem volgut obrir provisionalment.

Hem vist un espècimen de "valencià" sobreposat a un de "català". Hem subratllat els elements que els separen a tots dos, més que no pas els que els ajunten. I hauríem de destacar, en una cloenda d'urgència, aquest factor: que, tot comptat, la llengua de les dues edicions catalanovalencianes de l'*Spill de la vida religiosa* només es bifurca en unes molt comptades ocasions. Unes quantes de gramaticals, unes altres de lèxiques; i també en un grapat de discrepàncies purament estilístiques –d'explanacions, d'abreujaments–, que no han ocupat el nostre interès aquí perquè no contribueixen gens a marcar les distàncies de la llengua de l'original barceloní en relació a la seva rèplica valentina.

En darrer terme, ni les poques divergències lingüístiques que hem consignat no en marquen cap, de "distància". I això és així perquè, com hem vist, hi ha ben poques formes que siguin exclusives d'un dels dos textos, i que en siguin excloents. Sí: és cert que en l'imprès de València (ja) no hi surt *gayre*, *gemegar*, *dintre*; ni tampoc *vuy* i *vuyt*. ¿Aquesta selecció bastaria per fonamentar, en la consciència de qui fos, la vida d'una "llengua

valenciana" a part? No cal que hi perdem gaire el temps, per aquest camí. Més que no una barrera "llemosina", el que a l'editor valencià de 1529 li representa el text barceloní de 1515 és un original propi, digne de ser reproduït tal qual. La llengua escrita, literària, de València no podia ser diferent de la de Barcelona. Aquest separació impossible no anul·larà, però, que un vague criteri de predilecció origini algunes dissensions de Va. Un criteri, reiterem-ho, de predilecció, de preferència, no pas d'exclusió. Germà Colón devia pensar en un fenomen similar quan es referia a la preterició del mot *estona* en el *Tirant*: «no és que *estona* siga un intrús «català» desconegut a València, sinó que hi ha hagut una voluntat estilística d'evitar-lo en favor d'un sinònim» (1991: 15). L'estil, que vol dir el gust, o l'hàbit, o «una tradició selectiva» (Rafanell 1993: 119). ¿La proximitat al dialecte pedestre hi pesava, en aquest decantament? En part, potser també. Però només en part, secundàriament.

Abans d'acabar, un penúltim comentari, que en aquest cas sí que unifica absolutament els dos textos que hem acarat. Martí de Riquer, en referir-se a la primera edició catalana de l'*Spill*, notava com, «malgrat l'època en què fou escrit, el [scu] llenguatge [...] encara conserva una decent categoria i una certa puresa» (Riquer 1964 [1985, IV: 352]). Passem de llarg del fet que el mestre Riquer indultà l'*Spill* per haver estat concebut al començament de la «Decadència». Hi ha forces indicis que ens fan pensar que va ser escrit encara dintre del segle xv. Però va tenir la mala sort de no passar per la impremta fins a uns quants anys després, ja traspassada la porta de l'abisme. En fi...

Quedem-nos amb l'altre judici de Riquer: la «certa puresa» de l'idioma de l'*Spill*, que aquí no vol evocar altra cosa que la seva escassa permeabilitat a la incipient plaga castellanitzant. D'hispanismes més o menys primerencs, certament n'hem localitzat uns quants. Tant a Ba com a Va trobem *moça* (c / Diii v°), *casar-lo* ([iviii] / [Mvi]), *marfil* (que el DECat no documenta fins a 1647) ([mv] / [Pvii]), *amo* ([evii] / [Gvi]), que també fa servir Bonllavi (Schmid 1988: 153). Tant en un imprès com en l'altre apareix el «comú vulgar en castellà: *que no ay atajo sin trabajo*» ([dviii v°] / [Fvi v°]), així com la postilla «Nota, legidor, que aquest libre pròpiament és dit *atajo* en castellà e *camí breu* en nostre vulgar» ([pvi v°-pvii] / [Tiii v°-Tiiii]). En efecte: el llibre es diu «camí breu» en un «nostre vulgar» que, en el text de 1515, versemblantment volia dir *llengua catalana*, i en el de 1529, *llengua valenciana*. En dues rúbriques de Va hi trobem *asento* (= 'assentament'; cap. VI: [Nviii]) i *despedit* (cap. VIII: Diii).

Poca "impuresa", tot ben sospesat. I, sigui com vulgui, una impuresa paritària, compartida pels dos textos. Ni Ba és castellanitzant, ni Va -i això encara pot sobtar més els perpetuadors del prejudici decadentista- ens fa veure un valencià singularitzat pel barbarisme.

Aproximacions similars a altres textos on passen casuístiques editorials similars, és a dir reedicions més o menys properes cronològicament fetes en punts geogràfics lingüísticament "allunyats" dins del domini, podran millorar-ne la nostra percepció. Fent un cop d'ull molt per sobre al *Catálogo* d'Aguiló, veiem un munt de possibilitats

en aquest sentit. És el cas, per exemple, de la traducció de Miquel Peres del Kempis (València 1491 i Barcelona 1518) i de la de Corella de *Lo primer del Cartoixà* (València 1496 i Barcelona 1518), les estampacions de la *Vida de la Verge* de Peres (València 1494, Barcelona 1495 i 1551), de la *Vita Christi* d'Isabel de Villena (València 1497 i 1513, i Barcelona 1527), del *Confessionari* d'Eiximenis (Barcelona 1507, València 1512 i novament Barcelona 1535), del *Baculus clericalis* de Cucala (València 1524 i Barcelona 1553 i 1559), etc. I, una mica més enllà, de la impressió de l'art de ben morir de Jaume Montanyès (València 1559 i Barcelona 1608). Una història de la llengua enfocada en aquesta direcció encara té molt de camí per recórrer.⁶

AUGUST RAFANELL i PEP VALSALOBRE
Institut de Llengua i Cultura Catalanes (UdG)

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCINA, L. (1961) «El "Spill de la vida religiosa" de Miquel Comalada, O.S.II.», *Studia Monastica*, III, fasc. 2, pp. 377-382.
- BADIA MARGARIT, A. M. (1953) «Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols. Unas normas del siglo xv sobre purza de la lengua catalana», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXV, pp. 145-163.
- BOVER, A. (1981) «Notes sobre les traduccions no castellanes de l'*Spill de la vida religiosa*», *Estudis de llengua i literatura catalanes*, III [=Miscel·lània Pere Bohigas, I], Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 129-138.
- (1985) «Alguns aspectes de la contemplació lul·liana i l'*Spill de la vida religiosa*», dins *Homenatge a Antoni Comas*, Barcelona, Facultat de Filologia. Universitat de Barcelona, pp. 71-76.
- CATÀLEG (1989): Direcció General del Patrimoni Cultural. Servei de Biblioteques i del Patrimoni Bibliogràfic, *Catàleg de la Biblioteca «Lambert Mata» de Ripoll*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- COLÓN DOMÈNECH, G. (1988) «Estudi preliminar» a Joan Esteve, *Liber elegantiarum* (Venècia, Paganinus de Paganinis, 1489), Castelló de la Plana, Inculca.
- (1991) «La llengua a l'època del *Tirant*», dins *Literatura valenciana del segle xv. Joanot Martorell i sor Isabel de Villena*, València, Generalitat Valenciana, pp. 9-35.
- DURAN, E. i J. REQUESENS (1997) *Profecia i poder polític al Renaixement. Texts profètics catalans favorables a Ferran el Catòlic*, València, Eliseu Climent, editor.
- FERRANDO, A. (1989) «La formació històrica del valencià», dins Antoni Ferrando (ed.), *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana VIII. Àrea 7 Història de la Llengua*, València, Institut de Filologia Valenciana, pp. 399-428.

(6) En anar a lliurar aquests fulls, ens adonem de l'existència del treball de María Teresa García García, de la Universidad de Salamanca, «Aproximación al léxico del *Espejo de la vida religiosa*, por otro nombre el *Desseoso*, a través de dos ediciones de la obra», dins María Cruz García de Enterría i Alicia Cordón Mesa, ed., *Actas del IV Congreso Internacional de la Asociación Internacional Siglo de Oro (AISO)* (Alcalá de Henares, 22-27 de julio de 1996), vol. I, Alcalá de Henares, Servicio de Publicaciones. Universidad de Alcalá, 1998, pp. 631-639. En ben pocs fulls, M. T. García fa una prospecció sobre els canvis lèxics duts a terme entre les edicions castellanes de Toledo 1536 i Burgos 1548, que, a parer seu, indiquen una voluntat d'adequació a les normes estilístiques renaixentistes (les propugnades per Juan de Valdés en el *Diálogo de la lengua*, per entendre'ns). Sigui com sigui, l'autora evidencia una desconixença gairebé absoluta de la bibliografia existent sobre el nostre text, singularment de la que dona compte de les edicions castellanes.

- GARIN, E. (1975) *Rinascite e rivoluzioni. Movimenti culturali dal xiv al xviii secolo*, Bari, Laterza, 1990 (2a ed.).
- GULSOY, J. (1976) «El desenvolupament de les formes del subjuntiu present en català», dins *Actes del tercer col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes* (Cambridge, 1973), Oxford, Dolphin Book, pp. 27-59.
- HAUF, A. (1982) «Introducció» a *Contemplació de la passió de Nostre Senyor Jesucrist*, ed. d'Albert Hauf, Sant Boi de Llobregat, Edicions del Mall, pp. 5-28.
- LÓPEZ SANTIDRIÁN, S. (1990) «Spill de la vida religiosa», dins M. Viller, S. J. dir. *et al.*, *Dictionnaire de spiritualité, ascétique et mystique, doctrine et histoire*, vol. XIV, París, Beauchesne, cols. 1135-1139.
- MIQUEL I PLANAS, R. (1915) *Estudi històric y crítich sobre la antiga novela catalana pera servir d'introducció al Novelari Catalá dels segles xiv a xviii*, Barcelona, 1912, 186-192. [Reed., amb lleugeres modificacions, a: *Bibliofília*, I (1911-1914 [1915]), cols. 295-298.]
- RAFANELL, A. (1993) «El bon ús del valencià al segle xvii», *Alba* 8, pp. 109-122.
- (1994) «Les idces sobre l'apitxat de València a l'edat moderna», *Estudi General* 14, pp. 13-47.
- (1999) *La llengua silenciada. Una història del català del Cinccents al Vuitcents*, Barcelona, Empúries.
- RIQUER, M. de (1964): *Història de la literatura catalana*, vol. III, Esplugues de Llobregat, Ariel. [4a ed., vol. IV, Barcelona, Ariel, 1985.]
- SCHMID, B. (1988) *Les «traduccions valencianes» del Blanquerna (València 1521) i de la Scala Dei (Barcelona 1523). Estudi lingüístic*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 16).
- VALSALOBRE, P. (en premsa) «De l'Spill de la vida religiosa al Desitjós. Notes a una novel·la al·legòrica del segle xvi», *Caplletra* 30.

